

і не стосується конкретної справи (провадження), то склад злочину відсутній. Так, не утворюють складу злочину, наприклад, методичні рекомендації з питань прокурорської діяльності, які приймаються науково-методичною радою при Генеральній прокуратурі України, тощо [10].

На підставі вищезазначеного під втручанням у діяльність працівника правоохоронного органу або державної

виконавчої служби слід розуміти протиправні дії, які полягають у впливі на свідомість та волю зазначених осіб, що позбавляють або обмежують їх можливості самостійного та незалежного виконання наданих ним законом повноважень щодо здійснення правоохоронної діяльності або примусового виконання рішень в межах конкретного провадження (справи).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник української мови у 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства, за ред. І. К. Білодіда. – Київ: Наукова думка, (1970-1980). – Т. 1.
2. Залялова І.М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ірина Миколаївна Залялова. – Донецьк, 2006. – 186 с.
3. Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Світлана Станіславівна Охріменко; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 16 с.
4. Новий тлумачний словник української мови : в трьох томах / 10. [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – II вид. – К. : Аконіт, 2005. – Т. 1. – 2005. А-К. – 928 с.
5. Ковалев Г.А. Теория социально-психологического воздействия. - В кн.: Основы социально-психологической теории / Г.А.Ковалёв / Под общей редакцией А.А.Бодалева и А.Н.Сухова. – М., изд. Международной педагогической академии, 1995. – 407 с.
6. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Словарь конфликтолога: 2-е изд. / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – СПб.: Питер, 2006. – 526 с.
7. Великий тлумачний словник суч. Укр. мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТДО «Перун», 2003. – 1440 с.
8. Трофимова Н. Б., Пушкина Т. Ф., Трофимов Н. М., Щиголева Н. В. Психология / Учебное пособие // Под ред. Н.Б. Трофимовой – Воронеж. ВГПУ.– 2012. – 192 с.
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.
10. Про затвердження Положення про науково-методичну раду при Генеральній прокуратурі України / Наказ Генерального прокурора України 24.04.2012.–№ 41.– Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/iopd.html?_m=publications&_t=rec&id=94103

УДК 343.9 : 343 : 988

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ ДІТЕЙ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ТА ІНТЕРНЕТІ (ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

CHILD SAFETY PROBLEMS IN SOCIAL NETWORKS AND INTERNET (VICTIMOIOLOGICAL ASPECT)

Юрченко О.Ю.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінології та кримінально-виконавчого права*

Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Стаття присвячена впливу засобів масової інформації, соціальних мереж та Інтернету на потенційну віктимну поведінку підлітків та можливості опинитися в ролі жертви злочину. Розглядаються різноманітні ризики для дітей і підлітків в соціальних мережах. Пропонуються практичні шляхи мінімізації віктимності в сучасних умовах.

Ключові слова: діти, жертва, віктимність, віктимна поведінка, соціальні мережі, Інтернет, безпека.

Статья посвящена влиянию средств массовой информации, социальных сетей и Интернета на потенциальное виктимное поведение подростков и возможности оказаться жертвой преступления. Рассматриваются различные риски для детей и подростков в социальных сетях. Предлагаются практические пути минимизации виктимности в современных условиях.

Ключевые слова: дети, жертва, виктимность, виктимное поведение, социальные сети, Интернет, безопасность.

The article is devoted to the influence of the media, social networks and the Internet to the potential victim behavior and opportunities to be teenagers as victims. We consider the various risks to children and adolescents social networks. We offer practical ways to minimize victim proneness in modern conditions.

Key words: children, victim, victim proneness, victim behavior, social networks, Internet, safety.

Проблемам віктимології, і зокрема, віктимної поведінки присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних фахівців. Питання, пов'язанні з віктимологічною наукою можна знайти в працях В.О. Тулякова, В.І Шакуна, В.В. Веселухи, В.В. Голіни, О.І. Бугери, Б.М. Головкина, Д.В. Рівмана, Н.О. Чечеля та інших науковців. В сучасних умовах віктимологічні ризики для дітей суттєво збільшились. В останні роки проводяться масштабні дослідження вченими різних галузей (психології, соціології, педагогіки, медицини, юриспруденції) щодо впливу засобів масової інформації на свідомість підлітків та їхню соціально небезпечну поведінку. До того ж, ця тема залишається дуже актуальною і потребує подальшого поглибленого вивчення.

Метою статті є вивчення віктимологічних ризиків підрастаючого покоління, зокрема в Інтернеті та соціальних

мережах для розробки найбільш ефективних заходів запобігання віктимної поведінки.

Не викликає сумніву, що діти є найбільш незахищеною та уразливою частиною населення, яка потребує особливої уваги та захисту.

В силу різноманітних об'єктивних та суб'єктивних чинників, підліткам притаманна така властивість як віктимність, тобто підвищена здатність стати жертвою злочину.

Засновник української віктимологічної школи В.О. Туляков визначає віктимність як, перш за все, відхилення від норм безпечної поведінки, яке реалізується в сукупності соціальних, психологічних й моральних проявів. В зв'язку з цим, віктимність, як здатність суб'єкта становитися жертвою соціально-небезпечного прояву, виступає як і соціальне, так і психічне й моральне явище [1, с. 155].

Жертва злочину на всіх стадіях розвитку злочинної поведінки відіграє істотну роль. На думку Г. Шнайдера, жертва може мати велике значення у процесі мотивації злочину вже тим, що здатна втягуватися в цей процес поза своєю волею. І те, як вона оцінює злочинця, може прислужитися самовиправданню злочинцем своїх дій, їхньої нейтралізації в його свідомості [2, с. 350]. А.П. Закалок вважає, що віктимність має більш широке значення, тобто це не тільки здатність стати жертвою злочину, а й інших соціальних явищ [3, с. 341]. Більшість авторів, які займаються питаннями віктимології, згодні в тому, що віктимність – це певна схильність людини ставати жертвою злочинних посягань через ті чи інші обставини, спектр яких є великим широким. Щодо підлітків, то основним фактором віктимності є їх вік. Ця вікова віктимність, у свою чергу, обумовлена такими чинниками, як незавершеність формування особи у біологічному плані, а виходячи з цього неможливістю дати опір злочинним посяганням, а також незавершеність формування особистості у соціальному плані і вслід цього нездатністю адекватно оцінювати обставинку, що веде до більшої вірогідності потрапити в криміногенну ситуацію як жертва злочину.

Віктимні риси, характерні для дітей, можна поділити на дві групи: загальні та індивідуальні.

До загальних (притаманних саме підлітковому вікові) належать: довірливість, наївність, допитливість, невміння адекватно реагувати на ситуацію, відставання у психічному розвитку від фізичного, перевага у психічній діяльності процесів збудження над гальмуванням, а інколи, просто фізична слабкість.

Індивідуальні психічні властивості можуть бути поділені, в свою чергу, на власне психологічні, соціально-психологічні, та біопсихологічні. До власне психологічних відносять: агресивність, тривожність, жорстокість, необ'єктивна оцінка можливостей, схильність до ризику, конформність, емоційна неврівноваженість або наявність однієї чи поєднання декількох акцентуацій характеру.

Другим блоком факторів, що можуть підвищувати вразливість дитини, є соціально-психологічні, до яких належать: потреба у спілкуванні, самоствердженні, що загострюються у підлітковому віці як не в жодному іншому. І звідси підвищена орієнтація на групу, правова необізнаність, незнання головних методів забезпечення особистої безпеки.

До біопсихологічних факторів відносять: тип темпераменту та наявність рис, характерних саме для даного типу особистості [4, с. 99-100].

В сучасному світі існує безліч небезпек для дітей і одну з серйозних загроз представляють засоби масової інформації, зокрема, Інтернет та різноманіття соціальних мереж.

В наш час кількість користувачів всесвітньої мережі постійно зростає, розширюються можливості для спілкування, самоосвіти, нових знайомств, відпочинку, духовної, творчої самореалізації особистості. Однак, незважаючи на позитивну роль Інтернету та сучасних комунікаційних засобів, завжди залишаються певні ризики у використанні інформаційних технологій. Особливо небезпечним інформаційний простір може стати саме для дитини.

Інтернет може містити інформацію агресивного, жорстокого, аморального чи соціально небезпечного змісту, а надання переваги віртуальному світу перед реальним справляє негативний вплив на психіку, фізичне і духовне здоров'я дитини та може викликати тривожність, дратівливість, фрустрацію, девіантну поведінку. Молодь краще поінформована, але не має власних суджень. Більшість налаштована на те, що підкажуть Інтернет, засоби масової інформації, а сама втрачає здатність до самостійного мислення [5, с. 4].

Тому ця проблема викликає серйозне занепокоєне у фахівців різних галузей: педагогів, психологів, соціологів, невропатологів, кримінологів, тощо.

В останні роки в Україні та світі почалися проводитися масштабні дослідження впливу Інтернету на безпеку дітей, на їх відношення з батьками та навколишнім середовищем. Так, вперше кафедрою превентивної роботи та соціальної політики ЮНЕСКО в Україні було проведено дослідження щодо рівня знань українців про безпеку дітей в Інтернеті. Результати показали, що переважна більшість дітей (96%) не знають про небезпеки, які існують в мережі, майже половина дітей знаходиться в потенційній небезпеці, оскільки регулярно розміщує особисті дані, а кожен п'ятий неповнолітній вже опинився в небезпечних ситуаціях, маючи безпосередній контакт зі зловмисником [6, с. 1].

Також один з найбільш крупних мобільних операторів України ініціював проведення всеукраїнського соціологічного дослідження «Знання та ставлення українців до питання безпеки дітей в Інтернеті».

Його результати показали, що 76% батьків навіть не знають, які сайти відвідують їхні діти. Понад 28% опитаних дітей готові надіслати свої фотокартки незнайомцям у Мережі. 17% повідомляли інформацію про себе і свою родину незнайомцям: адресу, телефон, графік роботи батьків, наявність цінних речей в домі, що свідчить про незнання елементарних правил безпечної поведінки, які батьки повинні прививати дитині з раннього віку [7, с. 10-11].

Інтернет-технології стали природною частиною нашого життя і діти, як найбільш активна, така, що швидко розвивається аудиторія, дуже часто раніше за дорослих знайомляться з новими можливостями, що надає всесвітня мережа. Однак для батьків головним завданням є створити такі умови, щоб Інтернет не завдавав шкоди фізичному та психічному здоров'ю дитини.

Часто підліток, як найбільш вразлива людина, поводить в світовій мережі віктимно, ненавмисно провокуючи по відношенню до себе вчинення протиправних або злочинних дій. Мова може йти про встановлення з дитиною незаконного контакту (грумінгу) з подальшими злочинними діями, кіберпереслідування, он-лайн насилля, шахрайство, порнографія та ін. Причому, іноді може мати місце і так звана «інверсія ролей», коли підліток з жертви перетворюється на порушника, а іноді і злочинця. Прикладом може слугувати вчинення незаконних дій по отриманню грошей з метою придбання нової комп'ютерної гри чи пристрою, коли особа може піти на крадіжку, шахрайство, навіть грабежі та розбійні напади.

Також дуже небезпечним для психологічного здоров'я дитини є встановлення так званого небажаного контенту, під яким фахівці розуміють матеріали непридатного для дітей та протизаконного змісту – порнографічні, такі, що пропагують наркотики, психотропні речовини й алкоголь, тероризм і екстремізм, ксенофобію, сектантство, національну, класову, соціальну нетерпимість, нерівність, асоціальну поведінку, насилля, агресію, суїцид, азартні ігри, інтернет-шахрайство, та ін. [7, с. 19].

Така інформація є надзвичайно шкідливою для ще не зміцненої дитячої психіки. Тим паче, якщо підліток має якісь психічні аномалії, (а за даними фахівців така кількість є відносно великою), то вони можуть стати «пусковим механізмом» для протиправних, а іноді і злочинних дій.

Особливу увагу слід приділити комп'ютерним іграм із деструктивним, агресивним змістом, до яких в мережах дуже легкий доступ. Такі ігри суттєво впливають на свідомість дитини, вчать її вирішувати проблеми силовими методами, викликають тривожність, жорстокість, дратівливість, емоційну неврівноваженість. В світі відомі випадки переносу сюжету віртуальних ігор в реальність, коли підліток ототожнював себе з комп'ютерним героєм і вчиняв жорстокі дії щодо інших осіб.

Тобто подібна інформація може сформувати мотивацію певного характеру. Відомо, що джерелами виникнення мотивів виступають емоції, почуття, переконання, сві-

тогляд, інтереси, прагнення та інші психічні властивості неповнолітнього. При цьому прагнення можуть бути до результату дій, до самих дій, до злочинної поведінки безвідносно до її результату та до самоствердження через демонстрації сили, хоробрості та інших проявів [8, с. 75]. І в цьому випадку шкідлива інформація в Інтернеті та соціальних мережах, а точніше, її неадекватне сприйняття підлітком може виступати безпосередньою причинною злочинних дій, або потрапляння в статус жертви злочину.

Проблема дитячої віктимності є дуже серйозною і потребує правильного підходу щодо її вирішення. Теоретичне дослідження має цінність тільки тоді, коли воно може допомогти розробці ефективних запобіжних заходів.

Запобігання віктимності дітей в усіх сферах та соціальних мережах є складовою частиною віктимологічного запобігання злочинності і представляє собою діяльність різних державних, суспільних і приватних органів, установ та організацій, окремих громадян, яка спрямована на нейтралізацію, а по можливості і ліквідацію факторів, що формують віктимну поведінку, полегшують вчинення злочинів, а також захист дітей від злочинних посягань шляхом зниження особистісної віктимності. Завданням віктимологічного запобігання є обмеження дії віктимогених факторів та виникнення віктимогених ситуацій, в які найчастіше потрапляють підлітки. Віктимологічний аспект запобігання спрямований саме на виявлення потенційних жертв неправомірних дій та злочинів в соціальних мережах і проведення з ними відповідної роботи.

Виходячи із специфіки дитячого віку, слід сказати, що у профілактичній роботі з даною групою велике значення мають, насамперед, заходи не правового характеру, а педагогічні, психологічні, медичні [9, с. 69]. Вивчення та дослідження віктимних рис, проведення психокорекційної роботи з дітьми, спрямованої на усунення таких властивостей, є важливою ланкою профілактики злочинних посягань на них.

Можна привести перелік головних загальних заходів, які мають здійснити батьки та педагоги для зниження рівня віктимності дітей як в звичайному житті, так і соціальних мережах:

- 1) догляд за нормальним розвитком дитини з метою раннього виявлення психічних чи фізичних вад;
- 2) правильне загальне та статеве виховання, формування культури спілкування;
- 3) прищеплення дитині навичок поведінки в нестандартних, у тому числі віктимогених, ситуаціях;
- 4) закладення основ правових знань, які через засоби масової інформації та іншим способом повинні доводитись різними фахівцями – юристами, психологами, педагогами, щодо того, як уберегти себе від злочинних посягань;
- 5) роз'яснення батькам, що їхня поведінка є головним зразком та авторитетом для дитини і найкраща профілактика – це їх особистий приклад правильного поводження.

Спеціальне віктимологічне запобігання безпосередньо

спрямовано на зниження віктимності дитини під час її перебування в всесвітній мережі, виявленні стандартних віктимогених ситуацій та розробка пропозицій, як їх уникнути, а також

вироблення лінії поведінки підлітка, якщо він потрапить у подібну ситуацію.

Зараз в світі і в Україні існує багато програм, проводяться численні методичні семінари, спрямованні на безпечне існування дитини в Інтернеті та соціальних мережах.

Рекомендації, що даються фахівцями різних галузей достатньо прості, а з іншого боку ефективні та їх дотримання дозволяє суттєво знизити різноманітні негативні ризики для дитини.

Безліч порад зводиться до ряду елементарних правил, серед яких на першому місці зацікавлена поведінка батьків, щодо безпечної поведінки їх дитини під час її перебування за комп'ютером. Необхідною умовою є регулярне підвищення рівня комп'ютерної грамотності батьків, дослідження нових технологій, які можуть бути в пригоді для безпечного користування комп'ютером, регулярні перевірки ресурсів, які відвідує дитина, користування програмами батьківського контролю.

Саме в родині повинні бути закладені основи елементарних правил безпечної поведінки дитини, таких як заборона надавати про себе та свою сім'ю конфіденційну інформацію електронною поштою та в різних реєстраційних формах, зустрічатись без дозволу в реальному житті з віртуальними знайомими. За допомогою спеціальних веб-фільтрів можливо унеможливити доступ дитини до небезпечних сайтів, ігор та ін.

МВС України створено телефони довіри, на які можна повідомити про веб-сайти, що пропагують насильство і жорстокість або розпалюють расову ненависть, дискримінацію, займаються створенням чи розповсюдженням дитячої порнографії, торгівлею людьми та тому подібні дії.

Також заслуговує позитивної оцінки те, що Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі на своєму сайті оприлюднила попередній перелік 50 безпечних сайтів для дітей віком від трьох років. До каталогу «білих сайтів» увійшли безпечні Інтернет-ресурси, які рекомендовані для перегляду дітьми. На думку експертів, створення «білого списку» буде більш дієвим, ніж постійне поповнення «чорного списку» небезпечних сайтів, які з'являються в мережі щохвилини. Цей проект став першою соціальною програмою в Україні, метою якої є протидія поширенню через Інтернет-мережу шкідливої інформації для дітей та підлітків [10, с. 1].

Таким чином, запобігання ризиків, що несе в собі Інтернет для дітей, зниження їх віктимності є цілком реальною задачею, яка не потребує великих матеріальних чи часових затрат. Її реалізація повинна носити комплексний характер і вирішуватись як на державному рівні, так і з боку суспільства, однак, завжди головним залишається виховна функція сім'ї та школи, їх постійна взаємодія з метою найбільш ефективного захисту безпеки дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Туляков В.О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми). – Одеса: Юрид.літ., 2000. – 336 с.
2. Шнайдер Г. Криминология: /Пер. с нем. М.: Прогресс – Универс, 1994. – 503 с.
3. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: У 3 кн. – К.: Видавництво Дім « Ін Юре», 2007.
4. Мойсєєва О. Віктимність неповнолітніх як психолого-правовая проблема // Право України. – 2000. – № 7. – С. 99–100.
5. Опонасенко Л. Правила життя для підростаючого покоління // Голос України. – 3 листопада. – 2010. – № 206. – с. 4.
6. Чачанидзе І. ІНТЕРНЕТ: Правила безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.my-baby.info/news/view/323.html>
7. Литовченко І., Максименко С., Болтівець С. та ін. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі: посібник для батьків. - К.: ТОВ "Видавничий будинок «Аванпост-Прим»", 2010. – 48с.
8. Голина В., Смельянов В., Петрюк П. Проблеми боротьби зі злочинністю неповнолітніх з психічними аномаліями // Право України. – 2005. – № 10. – С. 74-76
9. Веселуха В. Значення віктимологічної профілактики в системі запобігання злочинам // Право України. – 1999. – № 10. – С. 67–73.
10. Бугера О.І. Інтернет та неповнолітні – криминологічний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://intkonf.org/kandidat-yuridichnih-nauk-bugera-oi-internet-ta-nepovnolitni-kriminologichniy-aspekt/>